

สัญวิทยา: การถอดรหัสและการประยุกต์อัตลักษณ์ไทยเพื่อเป็นแนวทางการออกแบบ

Semiology: Decoding and Applying Thai Identities for Design Guidelines

ดร. สันต์ สุวัจจราภินันท์ ทวีศักดิ์ เกียรติวีระศักดิ์ และ รัฐธนา ฤทธิศร

Sant Suwacharapinan, Ph.D., Taweesak Kaittiweerasak and Rattha Littisorn

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Faculty of Architecture, Chiangmai University

E-mail: sant.s@cmu.ac.th

บทคัดย่อ

งานวิจัยภายในชั้นเรียนชั้นนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการทำวิจัยวิชาเตรียมวิทยานิพนธ์สำหรับนักศึกษาชั้นปีที่ 5 คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ที่มีความมุ่งหวังให้เกิดความต่อเนื่อง ตั้งแต่ขั้นตอนของการสร้างกรอบทฤษฎี การเก็บข้อมูล ไปจนถึงขั้นตอนของการประยุกต์ใช้เพื่อเป็นแนวทางการออกแบบวิทยานิพนธ์ งานวิจัยชิ้นนี้อาศัยกรอบทฤษฎีสัญวิทยาเป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ปัญหาของการประยุกต์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาที่เกิดขึ้นกับการค้นหาอัตลักษณ์ในสถาปัตยกรรมไทยร่วมสมัย งานวิจัยชิ้นนี้มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อจัดกลุ่มแนวทางของทฤษฎีสัญวิทยาที่มีประโยชน์ในการแยกแยะรหัส และช่วยในการประยุกต์กระบวนการออกแบบเพื่อแยกแยะแนวทางของทฤษฎีสัญวิทยาที่จะสามารถนำมาใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์กระบวนการของการประยุกต์ 2) เพื่อทำการทดลองประยุกต์ใช้อัตลักษณ์จากรูปต้นแบบ และ 3) เพื่อวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อเด่นและข้อจำกัดของการใช้กรอบทฤษฎีสัญวิทยาในการออกแบบสถาปัตยกรรม เมื่อพิจารณาจากแนวทางที่เกิดขึ้นในปัจจุบันที่สถาปนิกในปัจจุบันเลือกใช้สัญวิทยาเพื่อเป็นกรอบในการประยุกต์ สามารถขยายไปสู่แนวทางต่าง ๆ ที่ตั้งขึ้นได้เป็น 4 แนวทาง คือ 1) จำลองต้นแบบอย่างเลือกสรรและยึดถือตามรูปสัญลักษณ์เดิม 2) รักษาลักษณะสำคัญของรูปสัญลักษณ์แต่มีการปรับเปลี่ยนบางส่วนไป รูปสัญลักษณ์เดิมค่อนข้างมีความชัดเจน 3) เลือกใช้บางส่วนของรูปสัญลักษณ์ รูปสัญลักษณ์เดิมที่เริ่มมีการลดและแปลงรูปสัญลักษณ์เดิม และ 4) ตีความให้เกิดรูปสัญลักษณ์ใหม่ จากการวิเคราะห์พบว่า แนวโน้มการประยุกต์จะมุ่งความสนใจเน้นไปที่รูปสัญลักษณ์มากกว่าความหมายสัญลักษณ์ที่จะสื่อออกมา เพราะมีปัจจัยด้านความมุ่งหวังในการสร้างให้เกิดการรับรู้และยอมรับ สามารถแบ่งการรับรู้และยอมรับออกได้เป็น 3 ระดับ คือ ระดับของเจ้าของอาคาร (เข้าใจและยอมรับได้อย่างชัดเจน) ระดับผู้ใช้อาคารที่มีความใกล้ชิดและมีประสบการณ์ตรงในพื้นที่นั้นเป็นเวลานานเพียงพอ (สามารถเข้าใจและยอมรับได้แต่ต้องใช้เวลาที่จะต้องเข้าใจและรับรู้อย่างทันทีทันใด)

จากงานของนักศึกษา 4 คน พบว่า นักศึกษา 2 คน เลือกกรอบการประยุกต์ที่อิงกับรูปสัญลักษณ์เดิม พยายามรักษา ลักษณะสำคัญของต้นแบบเอาไว้ ซึ่งมีเหตุผลจากเนื้อหาของโครงการวิทยานิพนธ์ที่เป็นอาคารสาธารณะระดับเมืองที่มุ่งสนองต่อการรับรู้และยอมรับได้ง่ายจากผู้พบเห็น ส่วน 2 คน เลือกการประยุกต์ที่อิงกับความหมายสัญลักษณ์ เนื่องจากตัวโครงการวิทยานิพนธ์เป็นโครงการที่ไม่ได้อยู่ในความสำคัญบริบทเมือง การรับรู้และการยอมรับของผู้ใช้อาคารจึงสามารถเลือกให้เกิดขึ้นตามระยะเวลาและประสบการณ์ในการเข้าไปใช้ในโครงการ

โดยสรุป งานวิจัยชิ้นนี้เชื่อว่า 1) สัญวิทยาสามารถนำมาใช้วิเคราะห์หารูปหรือความหมายสัญลักษณ์ เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการออกแบบสถาปัตยกรรมได้ 2) การรับรู้และการยอมรับในการประยุกต์สามารถบรรลุผลได้จะต้องขึ้นอยู่กับกลุ่มคน ประสบการณ์และความรู้ของผู้ที่ใช้ 3) การประยุกต์ในเชิงความหมายสัญลักษณ์ มีระดับการทำงานที่แตกต่างกันระหว่างแบบเป็นสากลและแบบเฉพาะที่ ซึ่งก็ทำให้เกิดการสื่อสารและรับรู้ที่แตกต่างกัน และ 4) ในกรณีที่ใช้สัญวิทยาในการอ่านความเชื่อมโยงระหว่างรูปสัญลักษณ์และความหมายสัญลักษณ์ที่ติดสนิทกันแนบแน่นแยกจากกันได้ยาก การอ่านความ

เชื่อมโยงนี้มักเป็นไปในเชิงคล้อยตาม แต่ในกรณีที่ใช้สัญวิทยาในการปรับเปลี่ยนเคลื่อนย้ายตำแหน่งแห่งที่ของความสัมพันธ์ การตั้งคำถามและหรือสร้างความสัมพันธ์ โดยทำให้รูปสัญลักษณ์และความหมายสัญลักษณ์เดิมที่ผูกติดกันแยกออก ส่งผลให้ความหมายใหม่ ๆ ก็ปรากฏขึ้นเกิดการสร้างความเชื่อมโยงใหม่ ไม่ว่าจะอยู่ในรูปสัญลักษณ์ใหม่ หรือความหมายสัญลักษณ์ใหม่ ซึ่งสามารถทำไปใช้เป็นเงื่อนไขของการออกแบบได้

Abstract

This study is part of a design research project for the 5th year pre-thesis students at the Faculty of Architecture, Chiang Mai University. It aims to bridge the gap between a theoretical and an empirical fieldwork. Such research designs serve to help students as the initial design guidelines for his or her thesis work in the next semester. The framework used in this research is based on Semiology. Using it as a tool, we aim to explore the problem of defining and applying, in particular the way in which Thai identities have been framed. The aims of this research are: 1) to categorize how Semiology can be useful for decoding and applying design processes, 2) to frame an experiment on how to start design processes, and 3) to analyze and synthesize both the benefits and limitations of integrating Semiology in design processes. According to the general surveys of how architects currently design, we can define 4 broad approaches: 1) strict to the original; 2) preserving the main part of the original element (sign) but with a slight change visible; 3) choosing some part of the original element (sign), yet with noticeable changes; and 4) interpreting the new form (sign). This research found that most of the design process is focused solely on the “sign” or, to be more specific, more on the signifier than what it signifies. This is because most architects prefer their buildings, as well as the way they apply the design, to be well perceived and accepted. In this case, the level of perception and acceptance can be differentiated into three levels: 1) the level of the owner (well perceived and accepted); 2) the level of the users (their perception and acceptance are due to the fact that they have to experience the space for a certain period of time); and 3) the level of the general public (who may not have anything to do with the building, meaning the level of their perception and acceptance must be spontaneous).

Referring to 4 case studies, this research found that two students chose to focus on the “signifier”, meaning they preferred to preserve the original due to the fact that their project is in an urban context and must be seen, understood and accepted easily by the public. On the contrary, another two preferred to play at the level of the “signified” or how the image or the original is meant to be. The way in which the new meaning is derived depends on how the users experience it. And surely it becomes a new form of building that helps them to conduct such experience.

In conclusion, this research believes: 1) Semiology can be used as a analysis tool for extracting useful design information; 2) the level of perception and acceptance is important depending on the users, their experience, and their knowledge; 3) the way in which the signified functions (the meaning) can be differentiated either internationally or locally, which leads to varying levels of perception and acceptance; and 4) if the interconnection between signifier and signified is so strong, most of the time we are able to agree with and follow it; yet if we are able to deconstruct and reposition this interconnection, a new meaning as well as an alternative form may appear.

คำสำคัญ (Keywords)

สัญวิทยา (Semiology), งานวิจัยเพื่อการออกแบบ (Design Research), การประยุกต์ (Applying), อัตลักษณ์ไทย (Thai Identities), การรับรู้และการยอมรับ (Perception and Acceptance)

บทนำ

บทความชิ้นนี้เป็นส่วนหนึ่งของ โครงการทำวิจัยของวิชาเตรียมวิทยานิพนธ์สำหรับนักศึกษาชั้นปีที่ 5 คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ที่มีความมุ่งหวังให้เกิดความต่อเนื่องตั้งแต่ขั้นตอนของการสร้างกรอบทฤษฎี การเก็บข้อมูล จนถึงขั้นตอนของการประยุกต์ใช้เพื่อเป็นแนวทางการออกแบบวิทยานิพนธ์ บทความ “ถอดรหัสและการประยุกต์ใช้อัตลักษณ์เพื่อเป็นแนวทางการออกแบบ” ชิ้นนี้ถือได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของความสนใจของ ในแนวคิดทฤษฎีสัญญาวิทยาของ คณาจารย์ในกลุ่มวิชาประวัติศาสตร์และทฤษฎีสถาปัตยกรรม ซึ่งเป็นที่ปรึกษาของงานออกแบบของนักศึกษาในกลุ่มวิทยานิพนธ์กลุ่มที่นำมาใช้เป็นกรณีศึกษา ซึ่งเชื่อว่าแนวคิดทฤษฎีสัญญาวิทยาสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ปัญหาของการประยุกต์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาที่เกิดขึ้นกับการประยุกต์อัตลักษณ์ในสถาปัตยกรรมไทยร่วมสมัย ซึ่งเกิดจากการที่ปรับเปลี่ยนรูปแบบ “ต้นแบบ” ด้วยวิธีการต่าง ๆ ให้เกิดเป็นรูปแบบใหม่หรือแม้กระทั่งก่อให้เกิดการสร้างความหมายใหม่ โครงสร้างของบทความนี้ประกอบไปด้วย 3 ส่วนหลัก ๆ ส่วนแรกคือ ส่วนทฤษฎีที่ว่าด้วยสัญญาวิทยา รวมถึงความเชื่อมโยงระหว่างทฤษฎีสัญญาวิทยาไปสู่งานสถาปัตยกรรม ส่วนที่สองคือ ส่วนที่ว่าด้วยงานนักศึกษาทั้ง 4 คนที่ใช้เป็นกรณีศึกษาถึงการประยุกต์ใช้ทฤษฎี และส่วนสุดท้ายคือ ส่วนที่ว่าด้วยการวิเคราะห์สังเคราะห์ถึงข้อค้นพบประโยชน์ที่ได้และข้อจำกัดจากกรณีศึกษาทั้ง 4

1. ทฤษฎีที่ว่าด้วย ทฤษฎีสัญญาวิทยาและความเชื่อมโยงกับงานสถาปัตยกรรม

ก่อนที่จะพูดถึงทฤษฎีสัญญาวิทยาว่าเป็นอย่างไร สิ่งที่ต้องสร้างใจก่อน คือ การปรับเปลี่ยนแนวคิดและความสำคัญที่เกิดขึ้นกับ “ภาษา” ตามมุมมองของยุคหลังโครงสร้างนิยม สำหรับคำอธิบายการเปลี่ยนแปลงกระบวนการทัศน์นี้ จันท์ เจริญศรี ได้อธิบายการเกิดขึ้นของแนวคิดหรือเงื่อนไขของความเป็นหลังสมัยใหม่เอาไว้ 4 ประการ ในครั้งนี้ จะมุ่งเน้นการคลี่คลายจากประการแรก คือ การปรับใช้ภาษาในฐานะที่เรียกว่า “The Linguistic Turn” ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ก่อให้เกิดการหันมาให้ความสนใจกับอิทธิพลของภาษาที่มีต่อวิธีคิดอย่างจริงจังเป็นครั้งแรก ซึ่งได้ให้กำเนิดวิธีคิดที่

เรียกว่า “โครงสร้างนิยม” (structuralism) เช่น งานของแฟร์ดีนง เดอ โซซูร์ (Ferdinand de Saussure, 1857-1913) และงานของโคล้ด เลวี-สโตรส (Claude Levi-Strauss) อธิบาย “ภาษา” ในฐานะที่เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นและอิงอยู่กับวัฒนธรรม และมีส่วนประกอบของโครงสร้างเป็นเครื่องมือสำหรับการสื่อความหมาย ดำรงไว้ซึ่งความหมายและควบคุมความหมาย ดังนั้น “ภาษา” ในฐานะตัวกลางของการสื่อสาร ยังเป็นการควบคุมความหมายและส่งผลไปยังการกำหนดคุณค่าที่เกิดขึ้นภายในโครงสร้างความคิดหรือระบบคิด เป็นจุดที่ขยายความต่อจากแนวคิดโครงสร้างนิยมไปสู่แนวคิดหลังโครงสร้างนิยม “ภาษา” กลายเป็นวัตถุบิที่ตัวอย่างหนึ่งที่อยู่ภายใต้วาทกรรมของภาษาเองที่เอื้อให้เกิดการก่อสร้างและประกอบสร้างใหม่ (ธีรยุทธ บุญมี, 2551)

สัญญาวิทยา (semiology) เป็นศาสตร์ที่ทำการศึกษาการทำงานของสัญญาณ (sign) และทำการสำรวจกระบวนการที่ได้มาซึ่งความหมาย (signification) ภายในกระบวนการนี้ สัญญาณมีส่วนประกอบที่สำคัญสองส่วน คือ รูปสัญญาณ (signifier) และความหมายสัญญาณ (signified) ธีรยุทธ บุญมี ได้ขยายความตรงจุดนี้ว่าการแบ่งรูปสัญญาณและความหมายสัญญาณ¹ เป็นแนวคิดที่ได้มาจากปรัชญาของเพลโตหรือแบบเพลโตคริสเตียนที่จำแนกหารูปแบบและเนื้อหา (idea, form / substance) หรือการแบ่งระหว่าง spirit / matter หรือ soul / body (ธีรยุทธ บุญมี, 2551) การแบ่งแยกกระหว่างสองส่วนเช่นนี้ โซซูร์ ชี้ให้เห็นว่า การที่เราสนใจและมุ่งเน้นแต่ “รูปแบบ” หรือรูปลักษณ์ของมันมากกว่าความหมายหรือประโยชน์ใช้สอย ทำให้ “รูปแบบ” หรือถ้าจะอธิบายให้ชัดตามแนวคิดของ โซซูร์ นั่นคือ “รูปของเสียง” เข้าครอบงำจิตใจมนุษย์นั่นเอง ซึ่งการครอบงำนี้เองที่นำไปสู่การเปิดโปงการทำงานของภาษาในสกุลความคิดโครงสร้างนิยม

เมื่อพูดถึงแนวคิดโครงสร้างนิยม งานของนักคิดคนสำคัญที่วิเคราะห์ภาษาในเชิงโครงสร้าง (structural linguistics) คือ แฟร์ดีนง เดอ โซซูร์ (Ferdinand de Saussure) ซึ่งถือได้ว่าเป็นต้นกำเนิดของวิธีการหาความรู้ของสำนักโครงสร้างนิยมและสัญญาวิทยาเช่นเดียวกับงานของ โคล้ด เลวี-สโตรส ได้สร้างผลสะท้อนกับแวดวงการศึกษาสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์โดยเฉพาะการ “ศึกษาความหมายของการกระทำของมนุษย์” โดยดูที่บทบาท/หน้าที่ของการกระทำนั้น ๆ ในบริบทของสังคม มากกว่าศึกษาเฉพาะตัวพฤติกรรม

โดด ๆ ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร กล่าวว่า “ไซซอร์ได้ชี้ให้เห็นเพิ่มเติมว่า ความหมายของสรรพสิ่งมีได้ดำรงอยู่ในตัวของสิ่งนั้น แต่อยู่ที่ความสัมพันธ์ของสิ่งนั้นกับสิ่งอื่น ๆ ภายใต้ระบบเดียวกัน” (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2545) หรืออธิบายได้ว่า ความหมายต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นนั้นเกิดจากการสร้างขึ้นของสังคมมนุษย์นั้นหมายถึง การให้กฎเกณฑ์ ระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ เพื่อที่จะกำหนดสร้างความหมายให้กับสิ่ง ๆ นั้นหรือพฤติกรรมในลักษณะนั้น ๆ การให้ได้มาซึ่งความหมายจึงไม่ได้เป็นกลไกที่เกิดขึ้นอย่างโดด ๆ โดยไม่ได้มีการเข้ามามีส่วนของกฎเกณฑ์ ระเบียบ จารีตต่าง ๆ ที่แวดล้อมอยู่ในทางตรงกันข้าม “ถ้าจะเข้าใจพฤติกรรมการกระทำของมนุษย์ก็ต้องทำความเข้าใจกับระบบ ระเบียบ กฎเกณฑ์ และจารีตประเพณีปฏิบัติในสังคมนั้นที่เป็นตัวกำหนดสร้างความหมายให้กับพฤติกรรมและการกระทำนั้น ๆ มิใช่ดูที่ตัวพฤติกรรมหรือการกระทำตรง ๆ อย่างเดียว” (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2545) ไชซอร์ เชื่อว่า “ภาษามีมาก่อนความคิด หรืออย่างน้อยก็เกิดขึ้นพร้อม ๆ กับความคิด ด้วยเหตุนี้มนุษย์จึงดิ้นไม่พ้นไปจากกรอบกำหนดของภาษาและอิทธิพลภาษาในการสื่อสารและในการค้นหาและเข้าถึงความจริง” (ธีรยุทธ บุญมี, 2551) ดังนั้น จุดมุ่งหมายของไซซอร์ นอกจากจะชี้ให้เห็นว่า กรอบหรือข้อจำกัดในการนิยามและเข้าถึงความจริงมันถูกผนวกเข้าไปใน “ภาษา” ของเราแล้วตั้งแต่ต้น เราจึงควรที่จะรู้เท่าทันกรอบจำกัดนั้น มองให้เห็นถึงระบบการทำงานของมัน และจัดการปรับเปลี่ยนท่าทีของเราต่อการใช้ภาษาเพื่อที่จะเปิดโอกาสให้เราสามารถเข้าถึง “ความเป็นจริง” ซึ่งนั่นเป็นทิศทางการพัฒนาความคิดที่ก้าวเข้าไปสู่ยุคหลังสมัยใหม่ในเวลาต่อมา

1.1 วิธีการหาความจริงแบบสัญวิทยาหรือ โครงสร้างนิยม

วิธีการหาความรู้แบบโครงสร้างนิยม คือ การแยกระหว่างระบบภาษากับการใช้ภาษาออกจากกัน ให้มีความสำคัญกับการแยกระหว่างรูปแบบกับเนื้อหาสาระ โดยเฉพาะการที่ไม่ให้หน้าหนักกับสิ่งที่ปรากฏ แต่มุ่งเจาะลึกลงไปใต้เปลือกของสิ่งที่ปรากฏนั้น ๆ เพื่อรื้อค้นหาโครงสร้างชุดหนึ่งที่ย่อนอยู่ในปรากฏการณ์นั้น ๆ (ธีรยุทธ บุญมี, 2551) และทำให้สิ่งเหล่านั้นดำรงอยู่อย่างนั้น กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การหาความรู้แบบโครงสร้างนิยมเป็นการศึกษาเพื่อหาความหมายในระดับลึก ในระดับจิตไร้สำนึกที่ฝังอยู่ในระบบคิดของเรา โดยที่

เราไม่สามารถสื่อสาร กับจิตไร้สำนึกในตัวเราได้เลย เช่นเดียวกับระบบของภาษาที่เราก็ไม่เข้าใจแต่สามารถใช้ภาษาได้จากลักษณะของการศึกษาแบบโครงสร้างนิยม ดังกล่าวนี้นี้ จึงส่งผลประโยชน์ให้กับวงการสังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์ รวมถึงในศาสตร์สถาปัตยกรรมที่เป็นการศึกษาในลักษณะที่เน้นการรื้อหรือการทวนสิ่งที่เป็นอยู่หรือที่ถูกสร้าง ถูกให้ความหมายให้ขุ่นขึ้นมา หมายถึง การตั้งคำถามในระดับของระบบ/โครงสร้างเสมือนเป็นการค้นหาหารหัส/กฎเกณฑ์/ตัวที่กำกับสิ่งนั้นๆ นอกจากจะเป็นการสอบถามถึงที่มาของความหมาย ซึ่งเป็นการชี้ชวนให้มองในส่วนที่ถูกปิดกั้นและดูเหมือนไม่สำคัญให้มีความสำคัญขึ้นมา ยังเป็นการหาช่องทางของการประกอบสร้างความหมายขึ้นใหม่อีกด้วย

ในขณะที่แนวคิดของ ไชซอร์ มุ่งเน้นการอธิบาย สัญญาในเชิงที่เป็นระบบปิด หรือหมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างรูปสัญญาและความหมายสัญญาเกิดขึ้นเอง โดย “คน” ไม่มีส่วนที่เข้าไปเกี่ยวข้องกับการเกิดขึ้นของความสัมพันธ์นั้น แต่ในทฤษฎีสัญวิทยาของ ชาร์ล แซนเดอร์ เพอร์ซ (Charles Sanders Peirce, 1839-1914) ภาพสัญญานำหน้าที่แตกต่างกัน ซึ่งการทำงานดังกล่าวจำเป็นต้องอาศัยการอ้างอิงไปสู่ภายนอกของความสัมพันธ์ ซึ่งเราอาจจะเรียกว่าเป็นระบบเปิด กาญจนาก้าวเทพ อธิบายถึงแนวคิดของ ชาร์ล แซนเดอร์ เพอร์ซ เอาไว้ว่า แนวคิดของ เพอร์ซ คล้ายกับ ไชซอร์ ตรงที่มีความเห็นร่วมกัน คือ การให้ความสนใจในการศึกษา “ตัวสัญญา” โดยตรงและรูปสัญญา (signifier) หรือภาพเสียงที่ถูกนำมาใช้แทนความหมายที่เป็นความหมายสัญญา (signified) อันได้แก่ แนวคิดต่าง ๆ (concepts) และในขณะเดียวกันก็ชี้ให้เห็นจุดต่างของแนวคิดระหว่างไชซอร์และเพอร์ซว่า ไชซอร์ให้ความสนใจที่จะอธิบายสัญญาด้วยแนวคิดความสัมพันธ์เชิงโครงสร้าง โดยเฉพาะโครงสร้างระหว่างส่วนย่อยต่าง ๆ ในขณะที่เพอร์ซสนใจอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างรูปลักษณ์ทางกายภาพ (signifier) กับแนวคิดที่สัญญานั้นอ้างอิง (associated mental concept) (กาญจนาก้าวเทพ, 2543) โดยอธิบายว่า เพอร์ซกล่าวว่า การสร้างสัญญานั้นต้องมีองค์ประกอบ 3 ส่วน คือ sign / users และ object ดังตัวอย่างต่อไปนี้ เมื่อเราเขียนคำว่า “รถ” คำเขียนก็คือ sign ซึ่งเมื่อ “ผู้ใช้/ผู้ตีความ” ก็คือ users / interpretant แต่ละคนเห็นคำดังกล่าว ในแนวคิดของแต่ละคนก็จะสร้างแนวคิดเกี่ยวกับ “รถ” ขึ้นมาในมโนภาพ ซึ่งอาจจะแตกต่างกันบ้าง แต่อย่างน้อยก็จะมี

ลักษณะร่วมที่คล้ายกัน แนวคิดร่วมเกี่ยวกับรดดังกล่าว เรียกว่า Shared Concept ซึ่งเชื่อมโยงไปถึง “ตัวจริง ๑” (object) ที่มีอยู่ในโลกเป็นจริงแห่ง (external reality) เพอร์ซได้ให้ความสนใจที่จะพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างตัวสัญลักษณ์ (sign) กับวัตถุที่มีอยู่จริง (object-external reality) และได้แบ่งประเภทของสัญลักษณ์ออกเป็น 3 ระยะห่างระหว่างสัญลักษณ์กับวัตถุที่มีอยู่จริง 1) icon เป็นสัญลักษณ์ที่มีรูปร่างหน้าตาคล้ายหรือเหมือนกับวัตถุที่มีอยู่จริงมากที่สุด การถอดรหัสของ icon นั้นเพียงแค่นี้ก็เห็นก็ถอดรหัสถึง object ได้แล้ว 2) index เป็นสัญลักษณ์ที่มีความเกี่ยวพันโดยตรงกับวัตถุที่มีอยู่จริง การถอดรหัสของ index นั้นจะใช้การคิดหาเหตุผลเชื่อมโยงหาความสัมพันธ์ซึ่งเหตุผลระหว่าง index กับ object และ 3) symbol เป็นสัญลักษณ์ที่ไม่มีความเกี่ยวพันเชื่อมโยงอันใดระหว่างตัวสัญลักษณ์กับวัตถุที่มีอยู่จริง การถอดรหัสของ symbol นั้นจำเป็นต้องอาศัยการเรียนรู้ของผู้ใช้สัญลักษณ์นั้นเพียงอย่างเดียว แม้ว่าจะแบ่งสัญลักษณ์ออกเป็น 3 ประเภท แต่สัญลักษณ์ทั้งสามประเภทก็มักไม่ได้แยกขาดออกจากกันจริง ๆ หมายความว่า สัญลักษณ์หนึ่งสามารถเป็นได้ทั้ง icon/index/symbol ในเวลาเดียวกัน (กาญจนา แก้วเทพ, 2543)

จากการวิเคราะห์ตัวทฤษฎีของนักสัญวิทยาทั้งสองคน ทำให้เราเห็นภาพที่แตกต่างกันของจุดมุ่งหมายของสัญวิทยาในมุมมองหนึ่ง สัญวิทยาของโซซูร์เน้นการวิเคราะห์และเปิดโปงการทำงานของสัญลักษณ์ และต้องการชี้ให้เห็นว่า ภาษานั้นทำงานในเชิงโครงสร้าง เมื่อความหมายเข้ามากระชับแน่นในตัวภาษาแล้วยากที่จะแก้ไขการทำงานในเชิงนี้ “คน” มีส่วนเข้าไปมีบทบาทในกระบวนการสร้างความหมายความหมายในตำแหน่งของผู้ถูกกระทำ หรืออยู่ภายใต้โครงสร้างของภาษาเท่านั้น ในอีกมุมมองหนึ่ง สัญวิทยาของเพอร์ซ เน้นการเชื่อมโยงและการได้มาซึ่งความหมายที่เกิดจากการอ้างอิงจากภายในระบบของความสัมพันธ์ ระหว่างรูปสัญลักษณ์และความหมายสัญลักษณ์มี “คน” เข้ามามีบทบาทอย่างมากในการสร้างการเชื่อมโยงดังกล่าว หรืออาจจะกล่าวได้ว่าแนวคิดของเพอร์ซนำการพิจารณาสัญลักษณ์ไปสู่บริบทของการสื่อสารและความสัมพันธ์ผลของการสื่อสาร

ดังนั้น เมื่อเราพิจารณาถึงความสำคัญของ “คน” ในกระบวนการได้มาซึ่งความหมายแล้ว สิ่งที่เข้ามาประกอบสร้างให้เกิดความรู้หรือก่อให้เกิดการบ่มเพาะประสบการณ์นั้นเป็นสิ่งที่สำคัญ เช่น วัฒนธรรมที่แตกต่างกันตามประวัติศาสตร์เฉพาะถิ่น ดังนั้น การ

ศึกษาสัญลักษณ์ในเชิงประวัติศาสตร์จึงเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่จะทำให้เข้าใจกระบวนการเกิดขึ้นของความหมาย ซึ่งสามารถทำได้หลายลักษณะ เช่น การศึกษาประวัติศาสตร์ในลักษณะที่เน้นการเปลี่ยนแปลง หรือการศึกษาในเชิงวิเคราะห์เพื่อสร้างความเข้าใจที่ลึกซึ้งมากกว่าแค่การบันทึก การศึกษาประวัติศาสตร์เชิงเปรียบเทียบเพื่อค้นหาข้อกำหนด เหตุหรือปัจจัยที่ก่อให้เกิดเหตุการณ์ต่าง ๆ ขึ้น เป็นต้น

1.2 ความเชื่อมโยงระหว่างสัญวิทยาและสถาปัตยกรรม

จากภาษามาสู่สัญลักษณ์และจากสัญลักษณ์มาสู่รูปสัญลักษณ์และความหมายสัญลักษณ์ รวมทั้งแนวคิดที่อ้างอิงรูปและความหมาย ส่งผลให้เกิดกระบวนการเกิดขึ้นของความหมาย คำถามที่เกิดขึ้นคือ สถาปัตยกรรมสามารถอธิบายในฐานะที่มันเป็นรูปสัญลักษณ์ได้หรือไม่ ถ้าได้รูปสัญลักษณ์ของสถาปัตยกรรมนั้นทำงานเช่นเดียวกับรูปสัญลักษณ์อื่น ๆ หรือเช่นเดียวกับ “ภาษา” หรือไม่ และที่สำคัญที่สุดคือ ความเฉพาะเจาะจงของตัวสถาปัตยกรรมกับสถานที่ตั้งที่มีความแตกต่างกันในแต่ละพื้นที่แต่ละบริบทจะสามารถสร้างให้เกิดการยอมรับของความหมายในวงกว้างได้หรือไม่ ซึ่งเป็นประเด็นที่จะส่งผลต่อการกำหนดกรอบกระบวนการคิด วิเคราะห์ สังเคราะห์ของกลุ่มวิจัยเพื่อการออกแบบต่อไป

จากแนวคิดของโซซูร์ เราอาจจะกล่าวได้ว่า รูปทรงและรูปร่างทางสถาปัตยกรรมโดยเฉพาะสิ่งที่เกิดขึ้นในสถาปัตยกรรมยุคโมเดิร์นนั้น เกิดขึ้นในลักษณะที่เป็น “สภาวะของการครอบงำทางความหมายโดยหน้าที่ใช้สอย” หรืออาจจะกล่าวได้ว่ารูปทรงของตัวอาคารถูกฉาบไว้ด้วยความหมายที่สร้างทับถมกัน และมักจะตกเข้าไปสู่ลักษณะของชนิดของตัวอาคาร (building typology หรือ building type) ซึ่งเป็นเสมือนภาษาของสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ ส่วนลักษณะงานออกแบบสถาปัตยกรรมในยุคหลังสมัยใหม่ซึ่งมีความหลากหลายและมีความพยายามในการสื่อสารต่อผู้คนมากขึ้น หลากหลายวิธีมากขึ้น เสมือนเป็นการใส่ “รหัส” ที่ต้องการให้มีการสื่อความหมายให้กับผู้ดู หรือผู้ใช้อาคารมากยิ่งขึ้น ไม่ว่าจะการสื่อสารนั้นจะอยู่ในแบบที่เป็นแบบทางตรงหรือแบบทางอ้อมก็ตาม แนวคิดในการออกแบบสถาปัตยกรรมในยุคหลังสมัยใหม่นั้นสะท้อนความเป็น “สถานที่” มากยิ่งขึ้น เช่น เกี่ยวโยงกับสภาพแวดล้อมทางกายภาพและสะท้อนสังคมวัฒนธรรม วิถีชีวิต หรือเกี่ยวข้องกับการบริบท

ทางกายภาพและบริบททางนามธรรมมากยิ่งขึ้น และแนวคิดในการออกแบบสถาปัตยกรรมในยุคหลังสมัยใหม่เน้นมีความหลากหลาย ซึ่งแทบจะเป็นไปไม่ได้ที่จะสามารถสร้างคำจำกัดความ หรืออธิบายทุกแนวคิดในการออกแบบได้ทั้งหมด อย่างไรก็ตาม ถ้าจะจับกลุ่มแนวคิดที่คล้าย ๆ กันที่อาจจะเรียกได้ว่า เป็นรหัสของสถาปัตยกรรมยุคหลังสมัยใหม่ (codified postmodern architecture) ตามแนวคิดของ Charles Jencks ซึ่งแบ่งออกได้เป็น 3 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มที่ใช้การอุปมาอุปไมย การใช้คำ การใช้การสื่อความหมายเป็นแนวคิดในการออกแบบ (metaphor words syntax semantics) 2) กลุ่มที่ใช้บริบทความสัมพันธ์กับบริบททางสังคม วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และรวมถึงสภาพแวดล้อม โดยรอบเป็นแนวทางในการออกแบบสถาปัตยกรรม (contextualism) และ 3) กลุ่มที่ใช้ความหลากหลายพหุลักษณะ เป็นเครื่องมือในการสะท้อนแนวคิดแนวทางการออกแบบในยุคหลังสมัยใหม่นิยม (pluralism) (Jencks, 1997)

1.3 แนวทางการใช้สัญวิทยาในงานออกแบบ

สถาปัตยกรรมไทยร่วมสมัย

แนวทางที่เสนอในบทความชิ้นนี้ใช้การเก็บข้อมูลหลักจากงานสอนในวิชาการประยุกต์สถาปัตยกรรม โดยเฉพาะในบริบทของสังคมและวัฒนธรรมไทย ที่ผู้เขียนได้ทำงานทั้งเป็นอาจารย์สอนและเป็นสถาปนิกปฏิบัติงานวิชาชีพเป็นเวลาหลายปี ทำให้มองเห็นได้ว่างานสถาปัตยกรรมที่เกี่ยวข้องกับบริบทวัฒนธรรมหรือเลือกใช้สัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมในการออกแบบ ภาษาสถาปัตยกรรมที่สถาปนิกเลือกใช้ในการออกแบบเพื่อสื่อสัญลักษณ์ถึงบริบททางวัฒนธรรมจะซับซ้อนกว่า เพราะต้องสื่อสารกับคนถึง 2 ระดับ ระดับแรกสถาปัตยกรรมจะต้องสื่อสารการเชื่อมโยงถึงที่มาของเนื้อหาทางวัฒนธรรมที่เลือกนำมาเป็นแรงบันดาลใจ ระดับที่สองสถาปัตยกรรมจำเป็นต้องสื่อสารถึงผู้ใช้อาคารอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของสภาพแวดล้อมสาธารณะ ดังนั้น ถ้าจะอธิบายตามแนวทางสัญวิทยา การกระชับแน่นทางความหมายในรูปสัญลักษณ์ จะมีปัจจัยและเงื่อนไขของวัฒนธรรม สังคม รวมกระทั่งถึงประวัติศาสตร์เข้ามาเกี่ยวข้องอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ และการสื่อสารที่จะมีประสิทธิภาพนั้น อยู่นอกเหนือไปจากควบคุมของสถาปนิก แต่ขึ้นอยู่กับพื้นฐานความรู้ประสบการณ์การใช้งานของผู้ใช้อาคารในหลายระดับ

เช่น ระดับของเจ้าของโครงการ ระดับของผู้ใช้อาคารประจำ และระดับของผู้คนทั่วไป ซึ่งในระดับของการสื่อสารนั้น จะกลายเป็นเงื่อนไขและปัจจัยในการเลือกระดับของการประยุกต์ซึ่งจะนำเสนอในลำดับต่อไป

งานออกแบบสถาปัตยกรรมร่วมสมัยในประเทศไทยนั้น นอกจากจะหมายถึงสถาปัตยกรรมที่ออกแบบก่อสร้างขึ้นในช่วงเวลาใกล้เคียงกับคนรุ่นปัจจุบันตามความหมายของคำว่า ร่วมสมัยแล้ว ยังมีอีกความหมายหนึ่งคือหมายถึงสถาปัตยกรรมที่ประยุกต์มาจากสถาปัตยกรรมไทย ตลอดจนการนำศิลปวัฒนธรรมมาประยุกต์ ทั้งแบบไทยประเพณีและของพื้นถิ่น ครอบคลุมไปถึงสถาปัตยกรรมที่สร้างขึ้นใหม่ โดยการนำแบบแผนเดิมสถาปัตยกรรมไทยเดิมมาออกแบบครบถ้วนเป็นสถาปัตยกรรมไทย และสถาปัตยกรรมที่ถูกปรับประยุกต์เปลี่ยนแปลงไปมากจากต้นแบบสถาปัตยกรรมไทยดั้งเดิม ซึ่งในที่นี้จะเรียกว่า สถาปัตยกรรมไทยร่วมสมัย ซึ่งเป็นอีกรูปแบบสถาปัตยกรรมหนึ่งที่เป็นกระแสของการออกแบบในเวลานี้ เพื่อต้องการแสดงอัตลักษณ์ไทยผ่านบริบทของพื้นที่ทางวัฒนธรรม ไม่ว่าจะแสดงความเป็นไทย หรือแสดงความเป็นพื้นถิ่นของแต่ละภาคหรือจังหวัด ด้วยปัจจัยแรงขับเคลื่อนหลายอย่าง เช่น การสร้างชาตินิยมหรือท้องถิ่นนิยม การสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจจากงานศิลปวัฒนธรรม การท่องเที่ยว ฯลฯ

อย่างไรก็ตามปัญหาที่พบในงานสถาปัตยกรรมไทยร่วมสมัย ส่วนใหญ่จะถูกวิพากษ์โดยสถาปนิก นักวิชาการสถาปัตยกรรมถึงผลลัพธ์ของกระบวนการออกแบบ ที่พบว่าสถาปนิกส่วนใหญ่เป็นการนำองค์ประกอบสถาปัตยกรรมไทยหรือพื้นถิ่นมาใช้ประดับตกแต่งอาคารเพื่อเป็นสัญลักษณ์ความเป็นอัตลักษณ์ของไทยหรือพื้นถิ่น มากกว่าการใช้กระบวนการออกแบบวิธีการอื่นหรือผ่านการตีความอย่างลึกซึ้ง โดยคาดหวังที่จะเห็นพัฒนาการของสถาปัตยกรรมไทยร่วมสมัยก้าวหน้าจนกระทั่งสามารถนำเสนอสู่สากล ถ้าเป็นเช่นนั้นทำไมงานสถาปัตยกรรมไทยร่วมสมัยจึงยังไม่สามารถพัฒนาไปถึงจุดนั้นได้อย่างที่คาดหวัง สาเหตุของปัญหาอยู่ที่ใด จากประสบการณ์ในฐานะที่เป็นสถาปนิกที่ทำงานออกแบบสถาปัตยกรรมที่เรียกว่า ไทยร่วมสมัย หรือไทยประยุกต์ และเป็นอาจารย์ที่มีความสนใจในการหาความรู้เกี่ยวกับสถาปัตยกรรมไทยร่วมสมัย จึงพบปัจจัยบางประการที่สำคัญ ที่อาจจะส่งผลกระทบต่องานสถาปัตยกรรมไทยร่วมสมัยที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงการใช้องค์ประกอบสถาปัตยกรรมไทยหรือพื้นถิ่น เริ่มจากต้องทำความเข้าใจ

เข้าใจเรื่องความเข้มข้นหรือน้ำหนักของการแสดงออก ถึงอัตลักษณ์ของสถาปัตยกรรมไทยผ่านงาน สถาปัตยกรรมไทยร่วมสมัย ด้วยวิธีการสื่อสารภาษา สถาปัตยกรรมที่แสดงความเป็นสถาปัตยกรรมไทยหรือ พื้นถิ่น ผ่านรูปทรง องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม รายละเอียดการประดับ สี สัน วัสดุ ฯลฯ ที่นำสิ่งเหล่านี้มา เป็นสัญญาณในงานสถาปัตยกรรมนั้นเพื่อแสดงความเป็น ไทยร่วมสมัยจากมากไปหาน้อย ซึ่งแบ่งอย่างง่ายเป็น 4 ลำดับ คือ

1. การจำลองต้นแบบอย่างเลือกสรร คือ การ นำสถาปัตยกรรมที่มีเอกลักษณ์ไทยหรือพื้นถิ่นตาม แบบแผนเดิม มาเป็นต้นแบบสำหรับสร้างใหม่อาจจะมีการดัดแปลงการใช้งาน วัสดุ และเทคโนโลยีในปัจจุบัน แต่ในภาพรวมยังรักษางานสถาปัตยกรรมเดิมอย่างครบถ้วนทั้ง ผัง องค์ประกอบ รูปทรง แบบแผน ฯลฯ ซึ่งมีความใกล้เคียงกับระดับของ ICON ตามแนวคิดสัญวิทยาของ เพอร์ซ ดั้งที่กล่าวมาแล้วในตอนต้น

ภาพถ่ายโดย ทวีศักดิ์ เกียรติวีระศักดิ์

รูปที่ 1 ตัวอย่างการจำลองต้นแบบอย่างเลือกสรร พระอุโบสถ วัดโสธรวรารามวรวิหาร

2. การรักษาลักษณะสำคัญ คือ การออกแบบ โดยมีแนวทางออกแบบโดยใช้ลักษณะของสถาปัตยกรรมไทยหรือพื้นถิ่นเป็นหลัก เช่น รูปทรง หลังคา องค์ประกอบต่าง ๆ ฯลฯ แต่ผสมผสานกับวิธีการออกแบบปัจจุบันให้เหมาะสมกับการใช้งานของพื้นที่ ความซับซ้อนของความสัมพันธ์ในการใช้สอย โดยมองเห็นได้ชัดเจนว่า อิทธิพลของรูปแบบสถาปัตยกรรมไทยมีมากกว่าตะวันตก

ภาพถ่ายโดย ทวีศักดิ์ เกียรติวีระศักดิ์

รูปที่ 2 ตัวอย่างการรักษาลักษณะสำคัญ สนามบินสุโขทัย

3. การเลือกใช้สัญญาณไทยบางส่วน คือ การนำ บางส่วนของสถาปัตยกรรมไทย รูปทรง องค์ประกอบ สถาปัตยกรรม มาใช้เป็นสัญญาณในการสื่อสาร มีทั้ง นำมาประกอบกับสถาปัตยกรรมโดยตรง และดัดแปลง ด้วยวิธีการทางสถาปัตยกรรมต่าง ๆ เช่น การลดทอน การลดรูป เก็บโครงสร้าง ขยายสัดส่วน ฯลฯ ผสมผสาน การออกแบบแนวทางปัจจุบัน โดยเน้นแสดงออกถึงร่วม สมัยปัจจุบันเป็นหลักมากกว่า แต่ยังคงมีกลิ่นอายของ ความเป็นไทย ซึ่งมีความใกล้เคียงกับระดับของ Index ตามแนวคิดสัญวิทยาของ เพอร์ซ ดั้งที่กล่าวมาแล้วใน ตอนต้น

ภาพถ่ายโดย ทวีศักดิ์ เกียรติวีระศักดิ์

รูปที่ 3 ตัวอย่างการเลือกใช้สัญญาณไทยบางส่วน สำนักงานการ บินไทย สาขาเชียงใหม่

4. การตีความใหม่ คือ การนำสถาปัตยกรรม ไทยหรือพื้นถิ่นมาผ่านกระบวนการออกแบบ วิธีการคิด จนได้ผลลัพธ์ที่เป็นสถาปัตยกรรมใหม่ โดยไม่ได้ใช้ ลักษณะสำคัญหรือองค์ประกอบของสถาปัตยกรรมไทย

หรือพื้นถิ่นใด ๆ มาเป็นสัญลักษณ์ แต่แสดงออกความเป็นสถาปัตยกรรมไทยร่วมสมัยผ่านเรื่องราว วิธีการทางสถาปัตยกรรมอื่นๆ ที่เป็นการสื่อสารแบบสากล เช่น ที่ว่าง แสง เงา รูปทรงบริสุทธิ์ ซึ่งมีความใกล้เคียงกับระดับของ symbolic ตามแนวคิดสัญวิทยาของ เพอร์ซ ดังที่กล่าวมาแล้วในตอนต้น

ภาพถ่ายโดย ทวีศักดิ์ เกียรติวิระศักดิ์

รูปที่ 4 สถานที่ปฏิบัติธรรมและที่พัก อุบาสิกา วัดป่าวชิรบรรพต

ในระดับที่ 1 อ้างอิงรูปสัญลักษณ์ต้นแบบเดิม แล้วสร้างรูปสัญลักษณ์ใหม่ สามารถพบเห็นได้ในระดับที่ 2 และ 4 แยกแยะได้อย่างไม่ยากนัก แต่ระหว่างระดับที่ 3 ยังมีความเจือปนหรือจำแนกได้ยาก สถาปนิกเลือกที่จะออกแบบโดยการเลือกใช้สัญลักษณ์ไทยบางส่วน เป็นภาษาสื่อสารออกมา แต่ในวิธีการนั้นสถาปนิกได้เลือกใช้อองค์ประกอบสถาปัตยกรรม วัสดุ รูปทรง หลากหลายสัญลักษณ์ในการสื่อสารอัตลักษณ์ไทยมากล้นเกินจำเป็นจะกลายเป็นระดับที่ 2 คือ คำนี้ถึงการรักษาลักษณะสำคัญเพื่อต้องการสื่อสารถึงอัตลักษณ์ไทยแต่ไม่สามารถกำหนดว่าเลือกใช้เพียงใดจึงเหมาะสมพอดี ในทางกลับกันถ้าสถาปนิกเลือกใช้สัญลักษณ์น้อยเกินไป หรือใช้วิธีการบางอย่างกับองค์ประกอบสถาปัตยกรรมไทย เช่น ลวดตอน เปลี่ยนรูป เก็บโครงร่าง และอื่น ๆ เพื่อให้เข้ากันได้กับสถาปัตยกรรมปัจจุบัน ส่งผลให้สถาปัตยกรรมนั่นเองเพิ่มความยากในกระบวนการตีความที่จะสื่อสารกับผู้คนให้เข้าใจถึงความเป็นไทยร่วมสมัยหรือแสดงออกถึงความความเป็นไทยร่วมสมัยน้อยจนเกิดความเข้าใจผิดว่าเป็นการออกแบบตามแนวทางสถาปัตยกรรมตะวันตกก่อนแล้วนำองค์ประกอบของสถาปัตยกรรมไทยประดับภายหลัง ดังนั้น การเลือกใช้รูปสัญลักษณ์ต้นแบบของสถาปัตยกรรมหรือองค์ประกอบของสถาปัตยกรรมไทยเพื่อนำมาประยุกต์ใช้และแสดงตนว่าเป็นสถาปัตยกรรมไทยร่วมสมัย ทั้งในแนวทางรักษาลักษณะสำคัญของ

สถาปัตยกรรมไทยภาพรวมไว้ หรือนำบางส่วนของสถาปัตยกรรมไทยมาปรับผ่านกระบวนการประยุกต์เข้ากับความเป็นปัจจุบันได้ ยังคงไม่มีแนวทางชัดเจนที่ความเหมาะสมพอดี สถาปนิกยังคงทดลองหาแนวทางใหม่ ๆ ซึ่งจุดประกายให้กับงานวิจัยชิ้นนี้รวมถึงงานของนักศึกษาในกลุ่มที่สนใจจะทดลองทำการศึกษาค้นคว้าแนวทางสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมไทยประยุกต์ในลำดับต่อไป

รูปที่ 5 ตัวอย่างงานที่ใช้สัญลักษณ์ไทยที่มากและน้อยเกินไปสร้างการสื่อสารที่ตรงกับความต้องการของสถาปนิกแก่ผู้คนในสังคมได้

ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่ง คือ คนที่อ่าน ตีความ และเข้าใจสถาปัตยกรรมนั้น บุคคลนั้นไม่ว่าจะเป็นเจ้าของงาน ผู้ใช้อาคาร หรือผู้พบเห็นทั่วไปในสังคม ผู้คนเหล่านี้เป็นปัจจัยที่ทำให้งานสถาปัตยกรรมไทยร่วมสมัยสามารถพัฒนาออกไปจากกรอบของงานสถาปัตยกรรมไทยหรือพื้นถิ่นที่มีอยู่เดิม เพราะผู้คนเหล่านี้เป็นผู้ให้ผลตอบรับต่อแนวทางการประยุกต์สถาปัตยกรรมว่าสามารถสื่อให้ถึงความความเป็นไทยที่ประยุกต์เข้าไปในงานสถาปัตยกรรมได้หรือไม่ ในบทความนี้เสนอกลุ่มคน 3 กลุ่มที่กลายเป็นเงื่อนไขของการประยุกต์ อีกทั้งเงื่อนไขของการสร้างให้เกิดการยอมรับผลงานที่ออกมา

กลุ่มคนที่เป็นเจ้าของอาคาร คือ เป็นกลุ่มคนที่ต้องการให้อาคารของตนสะท้อนถึงอัตลักษณ์ไทยหรือพื้นถิ่น ซึ่งเป็นบุคคลหลักที่จะนำทิศทางของงานสถาปัตยกรรมที่เจ้าของอาคารไปในความเป็นไทยร่วมสมัยอย่างเข้มข้นถึงขั้นจำลองงานสถาปัตยกรรมเดิมหรือเปิดให้สถาปนิกตีความอย่างอิสระ

กลุ่มคนที่เป็นผู้ใช้ในอาคารที่ต้องเข้ามาเกี่ยวข้องกับอาคารตลอดเวลาที่เข้ามาใช้ ซึ่งจะมีประสบการณ์ตรง ใช้เวลากับอาคารเป็นเวลานานเพียงพอ จนสามารถรับรู้การสื่อสารของสถาปัตยกรรมผ่านสัญญาณต่างๆ ที่สถาปนิกพยายามนำเสนอ จึงสามารถเข้าใจสถาปัตยกรรมมากขึ้น แต่อาจจะสนใจในความเป็นไทยในงานสถาปัตยกรรมไทยร่วมสมัยน้อยกว่าความต้องการใช้งานเป็นหลักมากกว่า

กลุ่มผู้คนที่เป็นผู้ที่พบเห็นอาคารทั่วไป ซึ่งจะเกี่ยวข้องกับสถาปัตยกรรมผิวเผิน อาจจะเป็นเพียงสถาปัตยกรรมที่พบเห็นในชีวิตประจำวัน หรืออยู่ในบริบทของสังคมนั้น สถาปนิกต้องสื่อสารสัญญาณความเป็นไทยผ่านรูปทรง องค์ประกอบต่าง ๆ ภายนอกเป็นสำคัญ จึงไม่มีผลการกำหนดให้งานสถาปัตยกรรมนั้นเป็นไทยร่วมสมัยหรือไม่ แต่มีผลกระทบทางสุนทรียศาสตร์ส่วนบุคคลที่ชื่นชอบหรือไม่ชอบเท่านั้น และผลกระทบต่อบริบททางสังคมถ้าสถาปัตยกรรมนั้น ตั้งอยู่ในพื้นที่ทางวัฒนธรรมสูงในการประยุกต์สถาปัตยกรรมไทยร่วมสมัยที่มีปัจจัยหลักๆ ประการที่ 1 คือ ระดับทั้ง 2 ของการเลือกใช้สัญญาณของภาพต้นแบบในการออกแบบประยุกต์ ซึ่งส่งผลให้เกิดการสื่อสารที่แตกต่างกัน และกลุ่มคนทั้ง 2 กลุ่มที่เป็นปัจจัยของการขยายขอบเขตในการประยุกต์

โดยสรุปจากการวิเคราะห์ความเชื่อมโยงระหว่างสัญญาณและสถาปัตยกรรม เราพบว่าสัญญาณเอื้อให้เราสามารถอธิบายสถาปัตยกรรมในฐานะที่เป็นสัญญาณชนิดหนึ่งที่มีกระบวนการเกิดและกระชับแน่นทางความหมาย รวมทั้งสามารถเข้าใจถึงการเชื่อมโยงระดับต่างๆ ของสัญญาณ ซึ่งสามารถใช้เป็นแนวทางที่จะอ้างอิงถึงรูปแบบสัญญาณต้นแบบเพื่อการสร้างระดับที่แตกต่างกันของการประยุกต์ จนมาถึงแนวคิดในการประยุกต์สถาปัตยกรรมไทยร่วมสมัย ที่มีปัจจัยหลัก ๆ ประการที่ 1 คือ ระดับทั้ง 2 ของการเลือกใช้ สัญญาณของภาพต้นแบบในการออกแบบประยุกต์ ซึ่งส่งผลให้เกิดการสื่อสารที่แตกต่างกัน และกลุ่มคนทั้ง 2 กลุ่มที่เป็นปัจจัยของการขยาย

ขอบเขตในการประยุกต์ซึ่งกลายเป็นเงื่อนไขที่สถาปนิกน้อมออกแบบเลือกใช้ ระดับการประยุกต์ที่แตกต่างกันเพื่อสื่อสารให้เกิดความเข้าใจของผู้คนในสังคมไทยที่มีต่อความเป็นไทยหรืออัตลักษณ์ไทยที่ปรากฏในงานสถาปัตยกรรมไทยร่วมสมัยทั้ง 2 ปัจจัยกลายเป็นกรอบการทำงานที่สำคัญ ที่จะนำไปใช้ในการวิเคราะห์แนวทางการประยุกต์ของงานนักศึกษาที่เป็นกรณีศึกษาที่เลือกทั้ง 4 ต่อไป

2. ผลการวิเคราะห์งานของนักศึกษากรณีศึกษาตัวอย่างทั้ง 4 งาน

ในส่วนนี้เป็นการศึกษาวิเคราะห์จากวิทยานิพนธ์โดยเนื้อหาส่วนแรกเป็นผลการศึกษานักศึกษาดังกล่าว ส่วนที่สองเป็นวิเคราะห์ผลหลังจากที่นักศึกษานำไปใช้ออกแบบของผู้วิจัย จากจำนวน 4 โครงการของนักศึกษาดังต่อไปนี้

2.1 นางสาวกาญจนา ทงชัยประสิทธิ์

2.1.1 หัวข้อศึกษา: โครงการศูนย์การเรียนรู้และอนุรักษ์เทียนพรรษา จังหวัดอุบลราชธานี

ศึกษากระบวนการแปลงสัญญาณที่ใช้บริบททางวัฒนธรรมคืออะไร มีวิธีการอย่างไรในการใช้ในการสื่อสารสัญญาณ โดยเลือกสรรกรณีศึกษาที่มีบริบททางวัฒนธรรมการใช้สัญญาณทางวัฒนธรรม วิเคราะห์และสังเคราะห์หากระบวนการการแปลงสัญญาณ แล้วนำมาศึกษาทดลองเพื่อหาวิธีการที่เหมาะสม

รูปที่ 6 ตัวอย่างกรณีศึกษาที่นักศึกษาเลือกรูปสัญญาณมาศึกษา

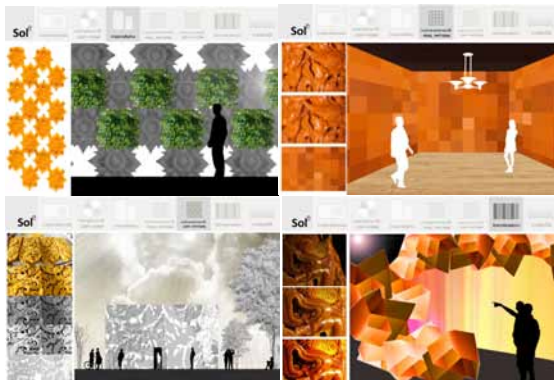
ผลการวิเคราะห์การแสดงออกเชิงสัญลักษณ์สามารถจำแนกกระบวนการแปลงสัญลักษณ์และแบ่งระดับของการสื่อสาร 3 ระดับ ดังนี้

1. การใช้สัญลักษณ์ที่เหมือนหรือคล้ายต้นแบบ (icon) กรณีศึกษาที่พบคือ การนำรูปทรงมาใช้ให้คนอ่านเข้าใจง่าย ทำให้คิดถึงความทรงจำเดิมของสัญลักษณ์ที่เกิดขึ้น มีทั้งวิธีการรักษาสัดส่วนเดิมและการขยายสัดส่วน

2. การใช้สัญลักษณ์ที่มีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับสิ่งที่อ้างอิง (index) กรณีศึกษาที่พบคือ การนำเอาลวดลายทางวัฒนธรรมนำมาใช้ ที่คนเข้าใจง่ายคุ้นตา ทำให้สร้างความเชื่อมโยงถึงสัญลักษณ์ต้นแบบ มีทั้งวิธีการ pixel pattern และ copy pattern

3. การใช้สัญลักษณ์เป็นการถอดความที่ให้ความหมาย เข้าใจร่วมกันได้ (symbol) กรณีศึกษาที่พบคือ การแปลงสัญลักษณ์มีมิติเชิงลึกให้น่าสนใจและคิดต่อ มีทั้งวิธีการใช้จังหวะของแสงเงา การเลือกใช้สีซึ่งค่อนข้างเป็นนามธรรมสูง

นักศึกษาจึงทำการทดลองกับลายเทียนที่เป็นสาระสำคัญของโครงการ

รูปที่ 7 ผลการทดลองของนักศึกษากับลายเทียนด้วยวิธีการขยายสัดส่วนการใช้ลวดลาย pixel pattern ลวดลาย copy pattern จังหวะของแสงเงา

2.1.2 มุมมองของผู้วิจัยต่อผลงานออกแบบ

ปัจจัยด้านวัฒนธรรม: ศึกษาแนวทางการออกแบบเพื่อสื่อสารความเป็นท้องถิ่นต้องสืบค้นลักษณะที่จะสามารถนำมาใช้ คือ ประเพณีและศิลปะการทำเทียนอุบลราชธานี จากประวัติศาสตร์การเปลี่ยนแปลงประเพณีและความหมายของลายเทียนพรรษาเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา มาก จึงเป็นการยากที่นักศึกษาจะใช้กระบวนการเพื่อตีความเนื้อหาจึงไม่สามารถใช้เต็มที่

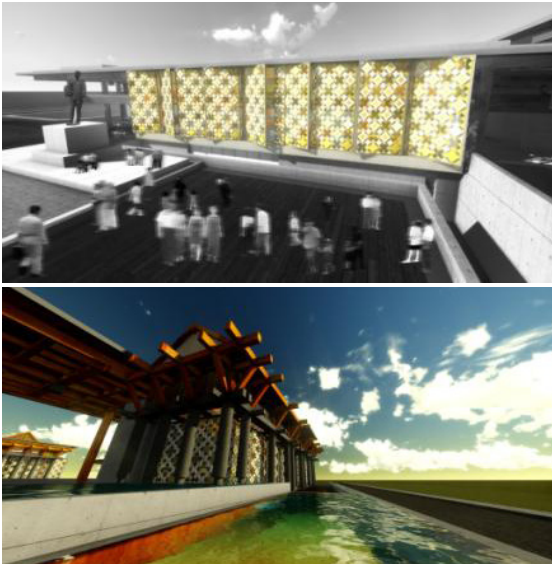
การนำไปประยุกต์: เลือกนำลายเทียนพรรษา ซึ่งเกี่ยวข้องกับโครงการและเป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่สังคมรับรู้ นำไปใช้ในเชิงของสัญลักษณ์ คือ นำผลการทดลองมาออกแบบเป็นเปลือกอาคาร อาศัยระยะห่างในการประยุกต์หรือถอดความ ไม่ได้อ้างอิงจากตัวสัญลักษณ์โดยตรง เนื่องจากอาคารไม่เอื้อต่อการสื่อความหมายทางศาสนาของลายเทียนต้นแบบ และไม่ใช้การสร้างรูปสัญลักษณ์ของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น

การใช้สัญลักษณ์: ข้อจำกัดรูปสัญลักษณ์ของเทียนได้ผนวกเข้ากับความหมายทางพุทธบูชา ผลที่ตามมาคือ การประยุกต์กรอบที่ 3 ซึ่งประยุกต์รูปสัญลักษณ์ มุ่งเน้นการตอบสนองต่อการรับรู้ของคนทั่วไปในระดับที่ 3 ที่มีปัจจัยทั้งทางสังคมและนักท่องเที่ยวต่างถิ่น บริบทของเมือง และการรับรู้ทางสังคมเกี่ยวกับงานประเพณีแห่งเทียน (icon)

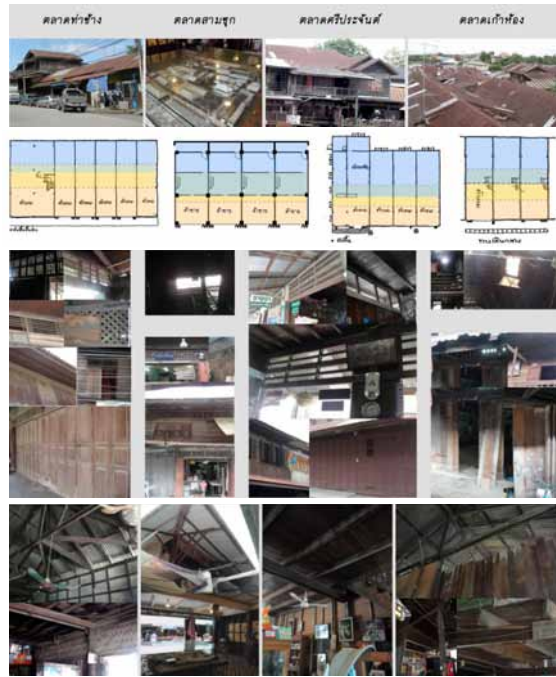
ประโยชน์ที่ได้: การเลือกเอาลายเทียนมาประยุกต์เป็นรูปสัญลักษณ์โดยที่ไม่สนใจความหมายของเทียนที่ติดมาด้วยบนเปลือกอาคาร ทำให้รูปทรงอาคารไม่ต้องคำนึงออกแบบให้มีรูปสัญลักษณ์สื่อถึงลักษณะเทียนอย่างชัดเจน หรือพยายาม (metaphor) จึงเกิดภาษาสถาปัตยกรรมใหม่ที่แตกต่าง แต่ด้วยการสื่อสารกับระดับสังคมทั่วไป จึงจำเป็นเติมรูปสัญลักษณ์ของการประยุกต์สถาปัตยกรรมท้องถิ่นเข้าไปเพื่อป้องกัน การสื่อสารจะทำให้เกิดความเข้าใจผิดทำที่ของโครงการได้

รูปที่ 8 อาคารออกแบบให้เรียบง่ายรองรับรูปสัญลักษณ์ของลายเทียนบนเปลือกอาคาร มีการใช้ลายเทียนผ่านแสงเงาให้เกิดบนผนังได้น่าสนใจ

รูปที่ 9 รูปสัญลักษณ์ใช้ประโยชน์เพื่อป้องกันแสงแดดและเป็นฉากหลังของพระบรมราชานุสาวรีย์รัชกาลที่ 5 และการใช้สัญลักษณ์สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น

รูปที่ 10 การศึกษาดูตลาดทั้ง 4 แห่งของนักศึกษา

2.2 นางสาวบุญริดา ททรัพย์ไพศาล

2.2.1 หัวข้อศึกษา : โครงการพิพิธภัณฑ์รวบรวมข้อมูลทางสถาปัตยกรรมตลาดริมน้ำ จ.สุพรรณบุรี

ศึกษาลักษณะเฉพาะของสถาปัตยกรรมตลาดริมน้ำ เพื่อหาแนวทางในการออกแบบ ที่แสดงวิถีชีวิตของชุมชนผ่านรูปสัญลักษณ์ ซึ่งแบ่งการศึกษาทางสถาปัตยกรรม (สมคิด จิระทัศนกุล, 2553) ได้ดังนี้ การวางผังของตลาด พื้นที่การใช้งานในอาคาร องค์ประกอบอาคารวัสดุ โครงสร้าง รายละเอียดการออกแบบ และผลของการเกิดลักษณะแสงเงาและการรับรู้

ผลการวิเคราะห์เชิงสัญลักษณ์ที่ได้จากการศึกษาตลาดริมน้ำทั้ง 4 แห่ง สามารถหาจุดร่วมและจุดเด่นทางสถาปัตยกรรม ซึ่งนำไปใช้เป็นแนวทางการออกแบบ คือ ลักษณะการวางผังและการขยายตัวของชุมชนแนวตั้งฉากกับแม่น้ำ ลักษณะหลังคาที่ต่อเนื่องส่งผลต่อรูปลักษณ์ภายนอก โครงสร้างเสาและคานไม้ที่เรียบง่ายแนวเสาและระเบียงสร้างแสงเงาตกกระทบที่เป็นเอกลักษณ์ การแบ่งพื้นที่ใช้งานออกเป็น 2 ส่วนชัดเจนช่องเปิดที่โดดเด่นจากด้านบน เพื่อให้แสงสร้างความต่อเนื่องระหว่างชั้นเข้าด้วยกัน ประตูเป็นบานเพี้ยมไม้วัสดุเป็นไม้มีพื้นผิวและสีเป็นเอกลักษณ์

2.2.2 มุมมองของผู้วิจัยต่อผลงานออกแบบ

ปัจจัยด้านวัฒนธรรม: ประวัติศาสตร์ชุมชนสร้างความเข้าใจต่อพัฒนาการที่ก่อให้เกิดรูปสถาปัตย-

กรรม ในแต่ละเวลาจนเป็นสิ่งที่ยอมรับกัน ช่วยสรุปรูปแบบร่วมของสถาปัตยกรรมตลาดริมน้ำได้ระดับหนึ่งที่จะนำไปประยุกต์รูปและความหมายสัญลักษณ์ที่จะใช้สื่อสารในการออกแบบ

การนำไปประยุกต์: ใช้ในการตีความ ผ่านระยะของการเชื่อมโยงกับ “คน” โดยพยายามหาช่องว่างของระยะความเชื่อมโยง แต่ไม่ได้สนใจถึง “รูปสัญลักษณ์” ที่ชัดเจน มุ่งให้ความสนใจกับการสื่อสารในระดับ “ความหมายสัญลักษณ์” เช่น ทิศทางของการตั้งชุมชน หรือความรู้สึกมีประสบการณ์จากการเข้าไปในตลาดกับความหมายสัญลักษณ์โดยไม่ต้องพึ่งรูปทรงต้นแบบ

การใช้สัญลักษณ์: ประโยชน์จากการสนใจในประเด็นของประสบการณ์ การเข้าชมและเรียนรู้เป็นแกนหลักมากกว่ารูปทรงกายภาพของอาคารนั้น สามารถสื่อสารและสร้างประสบการณ์ในจิตใจกับคนได้ดีกว่าเป็นการใช้กรอบการประยุกต์ระดับที่ 3 ที่นำรูปสัญลักษณ์มาประยุกต์ โดยมุ่งให้สื่อสารกับคนในระดับ 2 คือ คนเข้าชมต้องใช้เวลาและทำความเข้าใจกับภาษาสถาปัตยกรรม จึงสามารถสร้างผลงานออกแบบในรูปลักษณะสถาปัตยกรรมใหม่ที่ต้องทำความเข้าใจ แต่มีข้อจำกัดในการสร้างบริบทที่มิมีวิถีชีวิต เพราะสถาปัตยกรรมไม่เป็นการกำเนิดขึ้นตามธรรมชาติของวิถีชุมชนริมน้ำจริง ๆ

ประโยชน์ที่ได้: ในกรณีนี้การใช้สัญลักษณ์ ถือว่าเป็นประโยชน์ในการก้าวข้ามกรอบของการใช้รูปทรง

และรูปร่างที่ชัดเจน ทำให้เกิดภาษาสถาปัตยกรรมที่มีลักษณะเฉพาะแตกต่างจากตลาดเดิม แต่ปัญหาที่เกิดขึ้นคือ การสื่อสารถึง “ความเป็นชุมชน” ในการรับรู้และยอมรับของการมีคนเป็นตัวแทน เป็นระดับที่นักศึกษา ยังไม่สามารถก้าวข้ามได้ เนื่องจากต้องทำงานในระดับที่สูงกว่า

รูปที่ 11 อาคารแสดงรูปสัญลักษณ์ใหม่ที่แตกต่างจากต้นแบบมาก ต้องใช้เวลาทำความเข้าใจภาษาสถาปัตยกรรมพอสมควร การเชื่อมที่ว่างภายในกับภายนอกและปล่อยไฟโรงสีข้าวของเก่า แสดงเรื่องราวการกำเนิดของตลาดและวิถีชุมชนตลาดสัมพันธ์กับการทำนา

รูปที่ 12 การใช้ระแนง ช่องบังคับแสงจากหลังคา และผนังไม้ของสถาปัตยกรรมเดิม มาเป็นรูปสัญลักษณ์แต่ปรับการใช้งานมาออกแบบจัดระเบียบใหม่ ให้เหมาะกับที่ว่างของโรงสีต้อนรับให้เกิดรูปสัญลักษณ์ใหม่ที่สื่อสารถึงความหมายของบรรยากาศของตลาด

2.3 นางสาวภัทรชนก ก้อยชูสกุล

2.3.1 หัวข้อศึกษา: โครงการท่าอากาศยานนานาชาติภูเก็ต

ศึกษาสถาปัตยกรรมภายในจังหวัดภูเก็ตเพื่อหารูปแบบ หรือแนวคิดทางสถาปัตยกรรมที่ถูกนำมาใช้ในการออกแบบเพื่อสื่อถึง “ความเป็นภูเก็ต” แต่จังหวัดภูเก็ตมีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ไม่สามารถยกรูปแบบทางสถาปัตยกรรมรูปแบบหนึ่งเป็นตัวแทนสื่อถึงได้ จึงค้นหารูปแบบหรือแนวคิดสื่อถึงภูเก็ตในทัศนคติของสถาปนิก จากกรณีศึกษาในจังหวัดภูเก็ตโดยวิเคราะห์การใช้รูปสัญลักษณ์ แบ่งออกเป็น 3 ระดับคือ ระดับผังบริเวณ ระดับอาคาร และระดับส่วนของอาคาร

ผลการวิเคราะห์เชิงสัญลักษณ์ที่ได้มาไม่สามารถหาสัญลักษณ์ที่จะเป็นตัวแทนของสถาปัตยกรรมจังหวัดภูเก็ต แต่พบจุดเด่นคือ การผสมผสานสถาปัตยกรรมหลากหลายรูปแบบไว้ ไม่มีอาคารใดใช้ต้นแบบเพียงอย่างเดียว

	ภาพต้นฉบับ	ระดับ	ภาพตัวอย่างการประยุกต์ใช้จากกรณีศึกษา
ผังบริเวณ	การวางผังบริเวณ	ยังไม่สามารถสรุปได้	
	การจัดภูมิทัศน์	ธรรมชาติ ICON	
อาคาร	ลักษณะการวางผังอาคาร	ชีโนโปรตุเกส	
	รูปแบบอาคาร	สถาปัตยกรรมไทยภาคใต้	
	บรรยากาศของอาคาร	ธรรมชาติ	
ส่วนของอาคาร	รูปแบบหลังคา	สถาปัตยกรรมไทยภาคใต้	
	โครงสร้าง	สถาปัตยกรรมไทยภาคใต้	
	รูปด้านอาคาร	ชีโนโปรตุเกส	
	วัสดุ	ชีโนโปรตุเกส	
	การตกแต่งภายใน	ยังไม่สามารถสรุปได้	
	องค์ประกอบการตกแต่ง	ชีโนโปรตุเกส	

รูปที่ 13 การวิเคราะห์สัญลักษณ์ที่ใช้สื่อความเป็นภูเก็ต

นอกจากนี้ ยังพบต้นแบบที่นำใช้มากที่สุด คือ สถาปัตยกรรมแบบชีโนโปรตุเกส พบมากในรูปด้านและองค์ประกอบอาคาร ระดับผังบริเวณและอาคารใช้ต้นแบบเป็นสถาปัตยกรรมไทยภาคใต้และธรรมชาติที่เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่มากกว่า พบระดับของการสื่อสารในระดับของ index มากที่สุดที่เข้าใจถึง

ต้นแบบได้ง่าย ในระดับของ icon ที่เหมือนต้นแบบพบมากในส่วนประกอบของอาคาร ในระดับของ symbol ที่คนต้องใช้เวลาคิดและตีความมีการใช้ค่อนข้างน้อยมาก หลังจากนั้นจึงนำมาเลือกการใช้สัญลักษณ์และระดับการสื่อสารกับการออกแบบ

2.3.2 มุมมองของผู้วิจัยต่อผลงานออกแบบ

ปัจจัยด้านวัฒนธรรม: บทบาทจากข้อมูลประวัติศาสตร์ของพื้นที่มีลักษณะหลากหลาย เกิดความหลากหลายแนวทาง และประวัติของเมืองภูเก็ตและประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมของภูเก็ตไม่มีบทบาทต่อแนวคิดของสัญลักษณ์มากนัก ส่งผลให้มีข้อจำกัดในการเลือกแนวทางหนึ่งเดียวในการออกแบบเพื่อคุณภาพรวมของโครงการ จึงยากที่จะระบุนโยบายการใช้สัญลักษณ์ที่จะใช้สื่อสารความเป็นภูเก็ตได้อย่างชัดเจน

การนำไปประยุกต์: นักศึกษาเลือกการใช้ “รูปสัญลักษณ์” ในหลากหลายวิธีการออกแบบที่มีการยอมรับเพื่อสื่อความหมาย ความเป็น “ภูเก็ต” และต้องแสดงสัญลักษณ์ของอาคารสนามบิน ที่มีภาพความทันสมัยสากล การเดินทางที่รวดเร็ว การสื่อความหมายสัญลักษณ์จึงมี 2 นัยยะควบคู่กันไป นักศึกษาจึงไม่เลือกนำเสนอรูปสัญลักษณ์สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นแบบเต็มที่ ดังเช่น สนามบินอื่น การปรากฏของรูปสัญลักษณ์นั้น บนภาพรวมที่แสดงถึงความทันสมัยและภูเก็ตอยู่ร่วมกัน ทำให้เกิดการใช้พหุลักษณะในการออกแบบโครงการ

การใช้สัญลักษณ์: กระบวนการศึกษาสามารถช่วยให้นักศึกษามุ่งจัดระบบอาคารและพื้นที่ได้อย่างอิสระ ก่อนที่จะใช้การสื่อสารของ “รูปสัญลักษณ์” ที่ได้จากการศึกษามาเชื่อมโยงความหมายให้กับอาคาร การออกแบบตามกรอบที่ 3 ที่นำรูปสัญลักษณ์มาประยุกต์ดัดแปลง และเลือกสื่อสารภาษากับคนในระดับที่ 3 ที่ต้องง่ายชัดเจน เนื่องจากเป็นกลุ่มคนที่มีการรับรู้จำกัดและใช้เวลาไม่มาก แต่ข้อจำกัดในการใช้วิธีสื่อสารที่ได้จากดัชนี (index) ลงในอาคารนั้นยากที่จะชี้ชัดความหมายของภูเก็ตได้อย่างชัดเจน

ประโยชน์ที่ได้: การศึกษาเพื่อหาทางเลือกในการออกแบบด้วยการใช้ภาพดัชนีเป็นทางเลือกที่ช่วยให้เกิดความชัดเจนในการเลือกสรรวิธีการออกแบบเพื่อชี้ชัดไปยังรูปสัญลักษณ์ที่ต้องการได้ และไม่สื่อความหมายเป็น “ภูเก็ต” ด้านใดด้านหนึ่ง ดังเช่นที่นิยมแต่รูปแบบซิโนโปรตุกีส และช่วยจัดการข้อจำกัดต่อระยะเวลาในการออกแบบให้ตอบสนองประโยชน์ใช้สอยที่ซับซ้อน

รูปที่ 14 บรรยากาศกลางคืนที่เห็นแสงลอดจากช่องแสงที่มีอยู่ในห้องแถวแบบซิโนโปรตุกีสเป็นต้นแบบในการสร้างรูปสัญลักษณ์หนึ่ง ตอนกลางวันเป็นบรรยากาศของช่องแสงที่มีต้นไม้มธรรมชาติที่แทรกในโถง ถูกนำเสนอด้วยลักษณะของสถาปัตยกรรมร้อนชื้นและเกาะ

รูปที่ 15 รูปสัญลักษณ์ของคลื่นทะเลเป็นสิ่งแรกที่นักท่องเที่ยวนึกถึงเมื่อต้องการมาเที่ยวเกาะภูเก็ต

รูปที่ 16 รูปสัญลักษณ์ของห้องแถว ช่องว่างของต้นไม้ธรรมชาติ หลังคาโค้งของคลื่นทะเล บนรูปลักษณะของอาคารที่ทันสมัย

2.4 นางสาวพาลินธุ์ อยู่สถาพร

2.4.1 หัวข้อศึกษา : โครงการธรรมานุสรณ์หลวงปู่มั่น ภูริทัตโต จังหวัดอุบลราชธานี

ศึกษาศาสนาจากนามธรรมในคำสอนของหลวงปู่มั่น สู่รูปธรรมทางสถาปัตยกรรม โดยเชื่อว่าการเข้าไปมีประสบการณ์ตรงในพื้นที่ว่างทางสถาปัตยกรรมสามารถส่งผลต่อการรับรู้ เรียนรู้ของผู้คนได้จริง ศึกษาจากกรณีศึกษาจากโครงการที่เกี่ยวข้องกับศาสนา และ

โครงการมีกระบวนการออกแบบที่พยายามเชื่อมโยงนามธรรมทางศาสตร์สู่รูปธรรมทางสถาปัตยกรรม โดยสามารถใช้เป็นแนวทาง และได้ทำการสรุปหัวข้อของเนื้อหา ประเด็นที่จะวิเคราะห์ และผลที่จะได้รับการทดลองแต่ละขั้น

ผลของการวิเคราะห์จากขั้นตอนการทดลองในขั้นต่าง ๆ จนได้ภาพร่างเชิงนามธรรมของแต่ละส่วนออกมา นำภาพนั้นมาประมวลเพื่อหาภาษาทางสถาปัตยกรรมที่อยู่ภาพ โดยสรุปได้เป็นหัวข้อต่าง ๆ ดังตาราง

รูปที่ 17 ตัวอย่างประมวลการวิเคราะห์และทดลองสร้างภาพตามคำสอนหลวงปู่มั่น

2.4.2 มุมมองของผู้วิจัยต่อผลงานออกแบบ

ปัจจัยด้านวัฒนธรรม: มีความพยายามแบ่งแยกประวัติศาสตร์เดิม ผ่านกระบวนการตีความ ต้องการให้เกิดการพัฒนาสู่รูปสัญลักษณ์ใหม่ ประวัติศาสตร์แสดงถึงบริบทและแนวทางปฏิบัติของหลวงปู่มั่น ซึ่งสามารถนำมาเป็นฐานของการศึกษาทำความเข้าใจที่ช่วยเอื้อให้เกิดการทดลองแนวทางในการประยุกต์รูปสัญลักษณ์โดยยังเชื่อมโยงกับความหมายประวัติศาสตร์อยู่

การนำไปประยุกต์: ใช้ลักษณะของตีความ “ความหมายสัญลักษณ์” โดยการหาคุณลักษณะทางสถาปัตยกรรมที่จะสื่อสาร ให้สามารถรับรู้ด้วยประสบการณ์และความรู้สึกกลับไปยัง “รูปสัญลักษณ์” ได้แก่คำสอนและแนวปฏิบัติของหลวงปู่มั่น ในการระลึกถึงแทนการสร้างรูปสัญลักษณ์ที่เป็นตัวรูปบุคคล และไม่ได้ใช้แนวประยุกต์สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นเป็นแกนหลักที่ทำให้ความหมายสัญลักษณ์คำสอนลดคุณค่าลง แต่เลือกใช้การออกแบบสัมพันธ์กับบริบททั้งป่าไม้ ผังแม่บทและสถาปัตยกรรมที่มีอยู่แล้ว

การใช้สัญลักษณ์: วิธีใช้ประสบการณ์ของคนเป็นแนวทางการเชื่อมโยงภาพสร้าง “ความหมายสัญลักษณ์” มีข้อจำกัดด้วยการเข้าใจถึงหลักคำสอนซึ่งเป็น “รูปสัญลักษณ์” และการรับรู้ของคนที่มีระดับความเข้าใจคำสอนหลากหลาย ส่งผลต่อความเข้าใจ “สัญลักษณ์” ในหลายระดับ จึงไม่สามารถคาดถึงผลสำเร็จของการใช้สัญลักษณ์ได้ ประโยชน์ที่ได้จากการคลี่คลายรูปสัญลักษณ์ได้อ่างน่าสนใจ เป็นการประยุกต์กรอบที่ 3 แต่ดัดแปลงรูปสัญลักษณ์ปราศจากการตกแต่งแนวประเพณี จึงทำให้คล้ายกับกรอบที่ 4 คือ การตีความใหม่ มุ่งสื่อสารกับคนระดับผู้ใช้โครงการที่ต้องใช้เวลาอ่านและทำความเข้าใจ

ภาษาทางสถาปัตยกรรม	คูแลร์กษาใจ	แสงหาธรรม	บำรุงใจ	จิตพิจารณา	แดนนิพพาน
จุดเด่น	การโอบล้อม	การสร้าง approach	จังหวะ และ sequence	การเกิด pattern	ความโล่งสะอาด หมดยจด
เส้นสาย	เส้นสายต่อเนื่อง	เส้นพุ่งเน้น approach	แกนตั้ง	เส้นสายตาม pattern	แสดงความนิ่ง
เส้นสาย	สังเคราะห์+ธรรมชาติ	สังเคราะห์+ธรรมชาติ	ธรรมชาติ	สังเคราะห์+ธรรมชาติ	สังเคราะห์+ธรรมชาติ
Texture	ผิวเรียบ	ผิวเรียบ ขรุขระ	ตามธรรมชาติ	ผิวเรียบ	ผิวเรียบ ขรุขระ

รูปที่ 18 ผลสรุปจากการศึกษาที่นักศึกษาจะนำไปใช้สร้างสัญลักษณ์ในการออกแบบ

ประโยชน์ที่ได้: การศึกษากระบวนการสรุปและตีความคำสอนที่เป็นนามธรรม เพื่อนำมาใช้สร้างเนื้อหาและการออกแบบเพื่อใช้สื่อความหมายสัญลักษณ์ให้คนสามารถรับรู้เชื่อมโยงกลับไปหาคำสอนหลวงปู่่มั่นนั้น สามารถอธิบายได้ชัดเจนถึงที่มาของสถาปัตยกรรมผลที่ได้จึงหลุดออกมาจากกรอบงานแนวประเพณีชัดเจน แต่สถาปัตยกรรมยังคงสื่อความเป็นพื้นถิ่นที่ได้มาจากการวิเคราะห์บริบทพื้นที่

รูปที่ 19 การให้ความสำคัญของการความหมายสัญลักษณ์ของคำสอนและแนวปฏิบัติของหลวงปู่่มั่น สร้างสถาปัตยกรรมที่เรียบง่าย การกลมกลืนไปกับบริบทธรรมชาติ การใช้สีขาว วัสดุไม้ ล้วนเกิดจากการตีความคำสอน

3. การสังเคราะห์แนวทางของการถอดรหัสและประยุกต์อัตลักษณ์ไทยเพื่อการออกแบบ

จากการวิเคราะห์เนื้อหาของการประยุกต์และการใช้สัญลักษณ์ในงานจัดสรรทั้ง 4 ชั้นที่ได้นำเสนอไปแล้วข้างต้น บทความนี้สามารถสรุปข้อเสนอแนะเบื้องต้นสำหรับการที่จะนำเอาสัญลักษณ์ไปใช้เพื่อการออกแบบแบ่งออกเป็น 3 แนวทางต่อไปนี้

รูปที่ 21 การสื่อความหมาย การหมดไป การละทิ้งของสังขารเชิงนามธรรมด้วยสัญลักษณ์รูปธรรม

รูปที่ 22 การเข้าถึงสู่ใจเพื่อสักการะหลวงปู่่มั่นที่มองเห็นแต่เข้าถึงตรง ๆ ไม่ได้ ต้องผ่านธรรมชาติทางด้านข้างจึงจะเข้าไปพบพื้นที่ระลึกถึงหลวงปู่่มั่น รูปวงกลมที่รายล้อมด้วยคำสอน แท่งแก้วใสอยู่ตรงกลาง เพื่อสื่อความหมายถึงหลวงปู่่มั่นที่เกิดจากการตีความ

รูปที่ 20 ภาพตัดโครงการสื่อความหมายของสัญลักษณ์ คือ การเข้าถึงจิตใจตนเอง การเอาชนะใจ ผ่านความกลัวและการดำดิ่งเพื่อค้นหาธรรมะในใจ

1. **แนวทางการใช้สัญวิทยาเชิงประวัติศาสตร์:** การวิเคราะห์สัญวิทยาเชิงประวัติศาสตร์เพื่อการออกแบบ เพราะการศึกษาประวัติศาสตร์เป็นส่วนสำคัญในการอธิบายการเกิดรูปสัญลักษณ์และความหมายสัญลักษณ์ การศึกษาในเนื้อหาต่าง ๆ ในเชิงประวัติศาสตร์มีส่วนช่วยในการค้นหาแนวทางและกำหนดทิศทางการใช้รูปสัญลักษณ์ เช่น แนวทางที่ใช้รูปสัญลักษณ์ทางประวัติศาสตร์ที่มีความหมายแนบแน่นยากแก่การที่จะนำไปคลี่คลายใหม่ซึ่งส่งผลให้เกิดการสื่อสารได้ชัดเจน หรือแนวทางที่เน้นความหมายสัญลักษณ์ทางประวัติศาสตร์มากกว่ารูปสัญลักษณ์ ซึ่งเปิดโอกาสให้มีการคลี่คลายตีความออกไปได้หลากหลายกว่า

2. **แนวทางการใช้สัญวิทยาที่ส่งผลต่อการสื่อสารและการรับรู้:** การใช้สัญลักษณ์ที่ผู้ออกแบบให้ความสำคัญต่อการทำงานของสัญลักษณ์ในส่วนของการสื่อสารและการรับรู้ ความสัมพันธ์ระหว่างความหมายสัญลักษณ์กับรูปสัญลักษณ์ที่เกิดขึ้นจะนำไปสู่ความเข้าใจร่วมกันในคนหมู่มากในสังคมจะกลายเป็นเงื่อนไขของการเลือกสัญลักษณ์ที่สามารถทำหน้าที่ในการสื่อสารได้ สัญลักษณ์ที่ได้จะเป็นต้นกำเนิดของแนวทางการออกแบบ เช่น แนวทางแบบ Metaphor Syntax เป็นต้น ในกรณีเช่นนี้นั้นจะพบเห็นได้กับอาคารที่มีความเป็นสาธารณะ มีผู้ใช้จำนวนมาก เพราะต้องการสื่อสารภาษาสถาปัตยกรรมอย่างชัดเจน (หรือเน้นกลุ่มคนทั่วไปที่ต้องการการรับรู้แบบทันที) ในขณะที่เดียวกันแนวทางนี้กลายเป็นข้อจำกัดต่อการออกแบบ เพราะสถาปนิกไม่กล้าที่จะเลือกใช้ภาษาสถาปัตยกรรมที่แปลกใหม่ เพราะจะทำให้การสื่อสารด้วยสัญลักษณ์ใหม่ ๆ ทำงานได้ไม่เต็มที่ เช่น โครงการที่ต้องเกี่ยวข้องกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมอย่างเฉพาะเจาะจง อาทิ โครงการศูนย์การเรียนรู้และอนุรักษ์เทียนพรรษา จังหวัดอุบลราชธานี และท่าอากาศยานนานาชาติ จังหวัดภูเก็ต ที่ได้นำเสนอไปแล้วข้างต้น

3. **แนวทางการใช้สัญวิทยาในเชิงวิพากษ์:** การที่ผู้ออกแบบเน้นการใช้ “ความหมายสัญลักษณ์” โดยสืบค้นถึงการเกิดขึ้นและการประกอบสร้างขึ้นว่ามาจากเหตุการณ์ใด การสืบค้นความหมายสัญลักษณ์ดังกล่าวจะเป็นไปในเชิงวิพากษ์ เพื่อเปิดร่องรอยประวัติศาสตร์ความหมายที่ถูกประกอบสร้างและใช้สื่อสารต่อกันมา ดังนั้น การใช้แนวทางนี้มักจะเป็นการ “รื้อสร้าง” หรือ

ต้องการปลดปล่อยให้ความหมายเลื่อนไหลไม่จำกัด ไม่ยึดความสัมพันธ์ระหว่างรูปสัญลักษณ์และความหมายสัญลักษณ์เดิม แต่การสื่อสารกับสังคมต้องใช้เวลาทำความเข้าใจเพราะรูปสัญลักษณ์อาจจะถูกตีความหมายต่างไปจากที่ต้องการสื่อสารได้ จึงเป็นจุดอ่อนที่ทำให้เกิดความเข้าใจความหมายสัญลักษณ์ผิดได้ ดังเช่น โครงการพิพิธภัณฑ์เพื่อรวบรวมข้อมูลทางสถาปัตยกรรมตลาดริมหน้า จ.สุพรรณบุรี และอนุสรณ์สถานหลวงปู่มั่น ภูริทัตโต จังหวัดอุบลราชธานี

โดยสรุปงานวิจัยชิ้นนี้เชื่อว่า สัญวิทยาสามารถนำมาใช้วิเคราะห์หารูปสัญลักษณ์ รหัส หรือความหมาย เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการออกแบบสถาปัตยกรรมได้ การรับรู้หรือการยอมรับในการออกแบบประยุกต์สามารถบรรลุผลจะต้องขึ้นอยู่กับกลุ่มคน ประสบการณ์ และความรู้อย่างผู้ที่ใช้ รวมถึงความหมายที่ทำงานในระดับสากลหรือระดับเฉพาะที่ก็เป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดการรับรู้และการยอมรับที่แตกต่างกัน และแนวทางในการใช้สัญวิทยานั้นมีทั้งข้อจำกัด ในกรณีที่ความเชื่อมโยงระหว่างรูปสัญลักษณ์และความหมายสัญลักษณ์ติดสนิทกันแนบแน่นแยกออกจากกันได้ยาก สัญวิทยาจะเปิดโอกาสให้อ่านความเชื่อมโยงนี้ในเชิงคล้อยตามและเป็นประโยชน์ ในกรณีที่สัญวิทยาเปิดโอกาสให้เกิดการตั้งคำถามและรื้อสร้างความสัมพันธ์ โดยทำให้รูปสัญลักษณ์และความหมายสัญลักษณ์ที่ผูกติดกันแยกออก เปิดโอกาสให้เกิดการสร้างเชื่อมโยงใหม่ ไม่ว่าจะอยู่ในรูปสัญลักษณ์ใหม่หรือความหมายสัญลักษณ์ใหม่ เราพบว่า การทำวิจัยร่วมกับงานวิจัยเพื่องานออกแบบของนักศึกษานี้ สามารถช่วยให้นักศึกษามีกระบวนการคิด สามารถสรุปและอธิบายกระบวนการที่มาของแนวคิดและกรอบการทำงานในการออกแบบได้ดีขึ้น ต่างจากการตีความเพื่อใช้ในการออกแบบจากการใช้ประสบการณ์ส่วนบุคคลล้วน ๆ ส่งผลให้การทบทวนนิพนธ์มีกรอบทิศทาง และเป้าหมายชัดเจน สร้างความเชื่อมั่นให้กับนักศึกษาที่จะนำเสนอผลงานในขั้นสุดท้ายได้ รวมถึงสามารถใช้เป็นแนวทางการศึกษาลักษณะโครงการออกแบบที่ต้องการสื่อสารความหมายเชิงสัญลักษณ์ได้ แม้ในบางส่วนที่ยังขาดตกบกพร่อง แต่ก็ถือได้ว่ามีผลสัมฤทธิ์ที่ดี ซึ่งสมควรที่จะต้องได้รับการพัฒนายิ่ง ๆ ขึ้นไป

Note

¹ ธีรยุทธใช้คำว่า “ตัวหมาย” และ “ความคิดที่ถูกต้องหมาย” เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงการทำงานที่เชื่อมโยงกับ “รูป” และ “เสียง” ที่เกิดขึ้น ในความคิด ดังนั้นธีรยุทธจึงเลือกที่จะใช้คำว่า “ตัวหมาย” เพื่อสื่อถึงการที่ รูปๆ นั้นสามารถหมายถึงสิ่งที่เราต้องการได้ และในขณะที่เดียวกันธีรยุทธเลือกใช้คำว่า “ความคิดที่ถูกต้องหมาย” เพื่อสื่อถึงการที่ความคิดถูกต้องกระทำโดยการนำพาเอาเสียงที่ได้ยินไปสร้างสัมพันธ์ด้วย

References

- กาญจนา แก้วเทพ และคณะ. (2543). *มองสื่อใหม่มองสังคมใหม่*. กรุงเทพฯ : ภาควิชาสื่อสารมวลชน นิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เกษม เพ็ญภินันท์. (2550). สู่พรมแดนความรู้... เรื่องวัฒนธรรมบริโภค: ความเป็นปกติวิสัยของการบริโภควัฒนธรรม ในชีวิตประจำวัน. ใน *สู่พรมแดนความรู้เรื่องวัฒนธรรมบริโภค หนังสือรวมบทความจากการประชุมประจำปีทางมานุษยวิทยาครั้งที่ 5 “วัฒนธรรมบริโภค บริโภควัฒนธรรม”*. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร องค์กรการมหาชน.
- ชัยปฐมพร ธนพัฒน์ปวงวัน. (2551). *การวิเคราะห์เชิงสัญลักษณ์เพื่อเป็นแนวทางในการออกแบบสถาปัตยกรรมไทยประยุกต์*. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, สถาปัตยกรรม (การออกแบบสถาปัตยกรรม), คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2545). แฟร์ดินอง เดอ โซซัวร์ กับพัฒนาการของวิธีการหาความรู้แบบโครงสร้างนิยม. ใน *สัญลักษณ์, โครงสร้างนิยม, หลังโครงสร้างนิยม กับการศึกษารัฐศาสตร์*. กรุงเทพฯ: วิชาษา
- ธีรยุทธ บุญมี. (2551). *การปฏิบัติศาสตร์ของ โซซัวร์ เส้นทางสู่โพสต์โมเดิร์นนิสม์*. กรุงเทพฯ: วิชาษา.
- ภัคพงศ์ อัครเศรณี. (2548). *การออกแบบสถาปัตยกรรมเพื่อสื่อความหมายโดยประยุกต์ใช้หลักการของวิชาสัญลักษณ์*. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, สถาปัตยกรรม (สถาปัตยกรรมไทย), คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์, มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- รังสรรค์ เจริญพันธ์วิสิน. (2543). *การเปลี่ยนแปลงสัญลักษณ์และรหัสของสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมทางพุทธศาสนาในประเทศไทย*. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, นิเทศศาสตร์ (การสื่อสารมวลชน), คณะนิเทศศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศรีศักดิ์ พัฒนาศิน. (2550). พัฒนาการของเทคนิควิธีในงานสถาปัตยกรรมร่วมสมัย. *วารสารวิจัยและสาระสถาปัตยกรรม/การผังเมือง*, 5(3), 71-87.
- Eco, U. (2000). Function and sign: The semiotics of architecture. In N. Leach (Ed.), *Rethinking architecture: A reader in cultural theory*. London: Routledge.
- Jencks, C. (1997). *The architecture of the Jumping Universe*. New York: John Wiley & Sons.
- Mitchell, W. J. T. (Ed.). (1980). *The language of images*. Chicago: University of Chicago Press.
- Venturi, R. (1972). *Learning from Las Vegas*. Cambridge: MIT Press.